

Eli F. Heckscher: SVERIGES EKONOMISKA HISTORIA FRÅN GUSTAV VASA. Första delen. Andra boken. Stockh. 1936. S. 267—707 og XVII—XLIII. Med Illustrationer, Diagrammer og alfabetisk Register til Del I.

I noget større Omfang og i samme statelige Udstyrelse som første Bog foreligger nu anden Bog af Professor Heckschers store Værk. Den behandler Tiden 1600—1720, Sveriges Stormagtstid. Den politiske Opgang er parret med økonomisk Ekspansion. Paa visse Omraader bliver Sverige førende i Verdensøkonomien. Men det paavirkes ogsaa i langt højere Grad end tidligere udefra. Forfatteren kalder derfor denne Del af Værket: Hus-hållningen under internationell påverkan. Bortset fra Behandlingen af Pengevæsenet træder de teoretiske Synspunkter maaske mindre aabent frem end i første Bog, men de har dog ligget bagved Ordningen af det store Stof. Hovedsagen er, at vi faar en indgaaende og levende Skildring af væsentlige Bevægelser i Sveriges økonomiske Liv i den paagældende Periode. For Danske har Fremstillingen særlig Interesse ved de Sammenligninger, der kan drages mellem Sverige paa den ene Side og Danmark og Norge paa den anden. Til syvende og sidst var de nordiske Landes Økonomi, i al Fald i Forholdet over for Udlandet, næsten mere differentieret dengang end nu.

Af det brogede Indhold skal jeg kun dvæle ved nogle særlig karakteristiske Udviklingslinier og nogle af de Omraader, hvor Sveriges økonomiske Liv i den Tid sætter ejendommelige Frugter.

Ligesom den første Bog er denne delt i tre Afdelinger. Skønt Forfatteren udtrykkelig fralægger sig at ville skrive Sveriges Finanshistorie, er dog den første Afdeling (S. 267—380) overvejende helliget Fremstillingen af Statshusholdningens Opgaver og Midlerne til Dækning af dens Behov. Det karakteristiske for Sverige, f. Eks. i Sammenligning med Danmark, er to frem- og tilbagegaaende Bevægelser i de svenske Kongers Finanspolitik. Den ene Linie er denne: Mens Gustav Adolf i Begyndelsen af 17. Aarh. søger at afskaffe Statens Naturalindkomster og skaffe sig Penge i Stedet (Statens Varehuse forsvinder f. Eks., og man søger at bortforpagte Skatterne mod rede Penge), fremtræder under Karl XI i Slutningen af Aarhundredet en modsat Tendens: Baade Hærens og Tjenestemændenes Underhold bliver i vid Udstrækning bygget op paa Tildeling af Jord (indelningsverket). Men dette hænger atter sammen med Kronens hele Jordpolitik. Under Gustav Adolf og Christina skiller Kronen sig ikke blot af med en stor Del af sit Gods enten for at afbetale Gæld eller for at skaffe nye Midler, men lader ogsaa en stor Del Selvejerbønder (Skattebønder) komme ind under Adelen, idet de kommer til at svare Afgifter til den i Stedet for Skatterne til Kronen. Men efter saaledes at have skaffet sig finansielle Midler gennem Afstaaelse af Krongods og Skattejord vender man under Karl XI Bøtten, idet man nu gennem en haardhændet Reduktion igen berøver Adelen en stor Del af dens Besiddelser og skaffer Staten Jordegods til Gennemførelse af indelningsverket og til finansiell Fordel for Staten i det hele. Af denne ejendommelige Udvikling vil man gennem Heckschers Fremstilling faa et godt Billede. I øvrigt bringer første Afdeling ogsaa et Kapitel om de fremmedes Betydning. Det er især Nederlændere, der griber ind i Sveriges Økonomi, skønt de indvandrede i Tal ikke er saa særlig mange.

Eli F. Heckscher: SVERIGES EKONOMISKA HISTORIA FRÅN GUSTAV VASA. Första delen. Andra boken. Stockh. 1936. S. 267—707 og XVII—XLIII. Med Illustrationer, Diagrammer og alfabetisk Register til Del I.

I noget større Omfang og i samme statelige Udstyrelse som første Bog foreligger nu anden Bog af Professor Heckschers store Værk. Den behandler Tiden 1600—1720, Sveriges Stormagtstid. Den politiske Opgang er parret med økonomisk Ekspansion. Paa visse Omraader bliver Sverige førende i Verdensøkonomien. Men det paavirkes ogsaa i langt højere Grad end tidligere udefra. Forfatteren kalder derfor denne Del af Værket: Hus-hållningen under internationell påverkan. Bortset fra Behandlingen af Pengevæsenet træder de teoretiske Synspunkter maaske mindre aabent frem end i første Bog, men de har dog ligget bagved Ordningen af det store Stof. Hovedsagen er, at vi faar en indgaaende og levende Skildring af væsentlige Bevægelser i Sveriges økonomiske Liv i den paagældende Periode. For Danske har Fremstillingen særlig Interesse ved de Sammenligninger, der kan drages mellem Sverige paa den ene Side og Danmark og Norge paa den anden. Til syvende og sidst var de nordiske Landes Økonomi, i al Fald i Forholdet over for Udlandet, næsten mere differentieret dengang end nu.

Af det brogede Indhold skal jeg kun dvæle ved nogle særlig karakteristiske Udviklingslinier og nogle af de Omraader, hvor Sveriges økonomiske Liv i den Tid sætter ejendommelige Frugter.

Ligesom den første Bog er denne delt i tre Afdelinger. Skønt Forfatteren udtrykkelig fralægger sig at ville skrive Sveriges Finanshistorie, er dog den første Afdeling (S. 267—380) overvejende helliget Fremstillingen af Statshusholdningens Opgaver og Midlerne til Dækning af dens Behov. Det karakteristiske for Sverige, f. Eks. i Sammenligning med Danmark, er to frem- og tilbagegaaende Bevægelser i de svenske Kongers Finanspolitik. Den ene Linie er denne: Mens Gustav Adolf i Begyndelsen af 17. Aarh. søger at afskaffe Statens Naturalindkomster og skaffe sig Penge i Stedet (Statens Varehuse forsvinder f. Eks., og man søger at bortforpagte Skatterne mod rede Penge), fremtræder under Karl XI i Slutningen af Aarhundredet en modsat Tendens: Baade Hærens og Tjenestemændenes Underhold bliver i vid Udstrækning bygget op paa Tildeling af Jord (indelningsverket). Men dette hænger atter sammen med Kronens hele Jordpolitik. Under Gustav Adolf og Christina skiller Kronen sig ikke blot af med en stor Del af sit Gods enten for at afbetale Gæld eller for at skaffe nye Midler, men lader ogsaa en stor Del Selvejerbønder (Skattebønder) komme ind under Adelen, idet de kommer til at svare Afgifter til den i Stedet for Skatterne til Kronen. Men efter saaledes at have skaffet sig finansielle Midler gennem Afstaaelse af Krongods og Skattejord vender man under Karl XI Bøtten, idet man nu gennem en haardhændet Reduktion igen berøver Adelen en stor Del af dens Besiddelser og skaffer Staten Jordegods til Gennemførelse af indelningsverket og til finansiell Fordel for Staten i det hele. Af denne ejendommelige Udvikling vil man gennem Heckschers Fremstilling faa et godt Billede. I øvrigt bringer første Afdeling ogsaa et Kapitel om de fremmedes Betydning. Det er især Nederlændere, der griber ind i Sveriges Økonomi, skønt de indvandrede i Tal ikke er saa særlig mange.

I anden Afdeling (S. 381—656) behandles først Befolkningen og Velstandsudviklingen. For Slutaaret i Perioden, 1720, kan Befolkningen i det egentlige Sverige angives med temmelig stor Nøjagtighed til 1440000. 100 Aar tidligere, altsaa før Indlemmelsen af de forskellige Provinser, som Danmark-Norge maatte afstaa, mener Heckscher at kunne sætte den til 850000 til 900000. Velstandsudviklingen søger Forfatteren at læse ud af Listerne over den Del af Befolkningen, som er takseret til Mandtalspenge. Store Svingninger i den Kurve, som han paa Grundlag af dette Materiale tegner, afspejler Vekslen mellem gode og daarlige Tider, men i det store og det hele er der dog en opadgaaende Linie. Dog mener Forfatteren, at Stigningen i Velstand næppe er kommet den almindelige Befolkning til gode; Lefevoden synes snarest at være gaaet tilbage. Hovedsagen i denne Afdeling er dog Gennemgang af de forskellige Næringsveje, af Kapitalforholdene og Pengevæsenet. Der findes intet Kapitel om Jordbruget, fordi der, bortset fra Ændringen i Besiddelsesforholdene, ikke sker Forandringer i denne Periode. Havde der for Sverige foreligget et saadant Materiale som det, der hos os er bearbejdet af Henrik Pedersen, vilde en nøjere Indgaaen paa Jordbrugets Tilstand have været nødvendig. Skovbruget bliver derimod særskilt behandlet og frembyder en ejendommelig Nyhed: Tjæreeksporten. Tjæren var i det meste af denne Tid Sveriges tredievigtigste Eksportartikel. Udførslen af Tømmer og Træ var derimod, i Modsætning til hvad Tilfældet var med Norge, paa det Tidspunkt uden Betydning. Men mest karakteristisk for Sveriges Næringsliv i denne Periode var dog den Rolle, som Bjergværksdrift og Metallurgi kom til at spille. Derved dvæles der ogsaa særlig i Bogen. Mens Sølvproduktionen var ubetydelig, men dog ud fra merkantilistisk Tankegang holdtes i Gang med store Ofre, var Sverige førende i Kobber- og Jernproduktion. 1613 udgjorde Kobber og Messing 44 % af Værdien af Sveriges Eksport. Jernets Andel var i det Aar kun 39 %, men efterhaanden overfløjede Jernet Kobberet i Betydning, saa at det 1649 udgjorde 47 % af hele Eksporten, 1721 endog 78 %. Det svenske Stangjern skaffede sig i denne Periode den Position paa Verdensmarkedet, særlig det engelske Marked, som det bevarede indtil den industrielle Revolution. Udviklingen paa dette Omraade skyldtes især de under Gustav Adolf og Christina indvandrede Valloner. Bortset fra Jernindustrien var der endnu kun ubetydelige Tilløb til Industri i Sverige ud over det egentlige Haandværk.

Af betydelig Interesse er ogsaa den Nydannelse i Sveriges Næringsliv, som udgøres af de saakaldte »Bruk«. De saa vel som Renteforhold o. s. v. behandles i et særligt Kapitel om Kapitalanskaffelse og Organisation af Foretagenderne. Bruket, der i sig samler Landbrug, Skovbrug og Industri, især Jernindustri, danner en lille Verden for sig, men er med Hensyn til Afsætning af Jernet og Kapitalanskaffelse afhængig af Verden udenfor. Heckscher skildrer meget interessant de forskellige Led i Kapitalisationens Kæde. Brukenes Arbejdere og de Bønder, der kører Malm og Brændsel for Brukene, lønnes ganske overvejende med Naturalier. Men Brukenes Ledere, Brukspatronerne, er sjældent selvstændige Ejere, de er med Hensyn til Salget af Produkterne og deres Forsyninger i Lommen paa Stabelstædernes Købmænd, der paa deres Side oftest forsynes med Kapital af Udlændinge, navnlig Hollændere.

Som i den første Bog lægger Forfatteren særlig Vægt paa at udrede de unægtelig meget indviklede Pengeforhold og sætte dem i Forbindelse med Pengeteorien. To Nydannelser paa Pengevæsenets Omraade hører til i den Tids Sverige og bliver naturligvis tilbørlig behandlede. Den ene er Kobbermøntfoden, som blev indført af Gustav Adolf 1624 og, i alt Fald nominelt, bestod i halvandet Hundrede Aar. Da Kobberet ikke havde meget mere end en Hundrededel af Sølvets Værdi, blev Hovedmønterne af Kobber naturligvis særdeles uhandelige. Men der var ogsaa en Cirkulation af Sølv mønt, og skønt man officielt foreskrev et fast Værdiforhold mellem de forskellige Mønter, var man i Praksis mere tilbøjelig til at betragte hver Slags Mønt som noget for sig og lade Priserne fluktuere paa forskellig Maade i de forskellige Møntsorter (Parallelmøntfod). Til de forskellige Møntsystemer kom saa 1663 de Banksedler, som den Palmstruch'ske Bank udstedte, den anden af de svenske Nyheder paa Pengevæsenets Omraade i denne Periode. Da man slet ikke havde tænkt paa Funderingsregler, og da Sedlerne snart deprecieredes, blev dette Eksperiment i første Omgang hurtig opgivet; men Vejen var vist, paa godt og ondt, til en ny Løsning af Pengespørgsmaalet. Ogsaa Prisudviklingen er, skønt Materialet er daarligere end for den foregaaende Periode, ret udførlig fremstillet. Det interessanteste turde her være, at Heckscher mener at kunne paavise, at Sverige gennem Møntforringelse undgik en Prisnedgang, som fandt Sted i andre Lande fra omtrent Midten af det 17. Aarh. Det var naturligvis ikke bevidst, men kun ved et Slumpetræf, man netop kompenserede det ene med det andet.

Den økonomiske Politik, som i mange lignende Værker har en fremtrædende Plads, stiller Heckscher som i den forrige Bog sidst og behandler den ikke saa indgaaende som det økonomiske Livs mere selvstændige Kræfter. Den tredie Afdeling af Bogen (S. 657—703) behandler foruden Politikken den frembrydende økonomiske Litteratur, hvori Sverige allerede i Midten af 17. Aarh. kan opvise et betydeligere Værk: J. Risinghs »Tractat om Kiöp-Handelen«, der dog ikke blev trykt. Hvad Politikken angik, var det gennemgaaende den sædvanlige merkantilistiske med en stærk Begunstigelse af visse Stabelstæder, navnlig Stockholm. I et særligt Kapitel behandles Enhedsarbejdet. Med Hensyn til Told bevaredes i det store og hele Landets Enhed, og de nye af Danmark afstaaede Provinser blev forbavsende hurtigt inkorporerede i Toldomraadet, men med Hensyn til Maal og Vægt naaede man trods mange Tilløb ikke til et saadant Resultat, som der hos os fremkom ved Ole Rømers Reform i Forordningen 1698.

Gennem den foreliggende anden Bog af Heckschers store Værk kommer man ligesom gennem den første til at undre sig over, at der trods mange Lakuner alligevel kan skaffes et saa stort Materiale tilveje, at man i det hele og store kan faa et saa anskueligt Billede af den Tids økonomiske Forhold. Men denne Anskuelighed beror i dette Tilfælde mest paa Forfatterens Overblik over Stoffet og den Orden, han bringer i det ud fra teoretisk gennemklarede Synspunkter. Bogen virker derfor ikke blot oplysende, den virker tillige stimulerende paa dem, der sysler med at fremstille økonomiske Forhold i Fortid eller Nutid. *Even Marstrand.*